

i mrtvý inventář, takže byli nuceni pracovat jako nádeníci. Od generálního gubernátora obdrželi po 75 rublech na rodinu, aby si mohli pořídit nejnutnější hospodářské zvířectvo a domácí potřeby. Půda, kterou obdrželi, byla špatné jakosti a potřebovala mnohaletou kultivaci. Generální gubernátor proto žádal ruské ministerstvo státního majetku o osmiletý odklad platby za přidělenou půdu. Patnáct rodin řemeslníků se pak odstěhovalo před první světovou válkou k Mazyru z Moravy.

Při sčítání lidu roku 1926 v Bělorusku napočítali 640 Čechů, z toho 88 žilo ve městech a 552 na venkově. Děti navštěvovaly školy s ruským nebo běloruským vyučovacím jazykem. Jednotliví Češi bojovali za druhé světové války v 1. čs. armádním sboru v SSSR.

Roku 1991 se k české národnosti přihlásily 252 osoby. V rámci re-emigrace krajanů postižených černobylskou katastrofou se k přesídlení přihlásili také Češi ze tří běloruských okresů, které navazují na zónu ohrožení na Ukrajině. Šlo o 54 rodiny z osmi obcí. Přesídlenci z Běloruska přijeli do České republiky roku 1993.

BOSNA A HERCEGOVINA

Česká minorita v Bosně vznikla po roce 1878, a to jednak emigrací přímo z českých zemí, jednak druhotnou emigrací z Volyně. Po okupaci Bosny a Hercegoviny Rakouskem-Uherskem v roce 1878 přicházeli do této nově získané země, nabízející nebývalé množství pracovních příležitostí, příslušníci různých národností monarchie, mezi nimi i Češi. Nejprve se jednalo o migraci do měst, následně se vytvářely podmínky i pro migraci na venkov. Při sčítání obyvatelstva roku 1910 bylo v Bosně a Hercegovině 7 095 Čechů, nejvíce v krajích Sarajevo (2 350) a Banja Luka (2 287).

Ve městech se Češi začali usazovat hned po rakousko-uherské okupaci. V Sarajevu se první čeští živnostníci objevili již roku 1879. Čeští horníci pracovali v uhelných dolech v blízkosti Banja Luky. V zemi působili čeští úředníci, četníci, vojáci, technici, lékaři, učitelé i hudebníci, kteří sem přinášeli řadu civilizačních výtvarků. Češi ve městech žili v multietnickém prostředí, běžná byla paralelní komunikace v češtině a němčině. Zároveň se Češi adaptovali na „zemský bosenský“ jazyk, který podle slavisty Vatroslava Jagiće „je též jazyk, který Srbové nazývají srbským a Chorvati chorvatským“. Rozptýlení Čechů mělo za následek rychlou adaptaci na místní prostředí

a uzavírání velkého počtu smíšených manželství. Před rokem 1918 převažovaly sňatky mezi imigranty různých národností monarchie. Vedle společenského statusu hrálo totiž důležitou roli náboženství. Smíšené sňatky uzavírali Češi převážně s příslušníky katolických národností – Chorvaty, Poláky, řeckokatolickými Rusíny, Němci, Italy a Maďary. Ke konfliktům docházelo především s pravoslavnými Srby.

Na venkově se začali Češi usazovat později. Roku 1890 začala kolonizační akce k získání nových osadníků. Akce měla ohlas až na ruské Volyni, odkud se na počátku 90. let 19. století přistěhovali Češi do okresů Prnjavor a Derventa (např. 23 rodiny do Nové Vsi u Bosenského Kobáše či 31 rodin do Vranduku u Doboje). Společně s nimi se přistěhovali z Volyně i Poláci. Důvodem migrace byl tlak ruských úřadů na přijetí pravoslaví (nepravoslavní nesměli po roce 1884 nakupovat novou půdu). Další zemědělské rodiny se přistěhovaly z Moravy. Po skončení kolonizační akce roku 1905 bylo v Bosně usídleno celkem 107 českých zemědělských rodin. Kolonisté byli převážně katolického náboženství.

Rozpad monarchie (1918) vedl k postupnému snižování počtu Čechů v Bosně a Hercegovině. Do ČSR reemigrovali především krajané žijící ve městech, kteří byli spjati s dosavadním rakousko-uherským státním aparátem (úředníci, vojáci, četníci). Podle sčítání lidu roku 1921 žilo na území Bosny a Hercegoviny 5 886 Čechů. Šlo o úředníky, řemeslníky, dělníky, obchodníky a lékaře ve městech, ale i o rolníky v Nové Vsi u Bosenského Kobáše, Mačině Brdu v okrese Prnjavor a ve Vranduku, Malici a Detlačkim Lugu v okolí Derventy. Venkovské obyvatelstvo o návratu do staré vlasti vesměs neuvažovalo.

V meziválečném období tvořily české spolky v Bosně a Hercegovině součást Čs. svazu v Jugoslávii založeného roku 1921. V Sarajevu existovala od roku 1928 Čs. obec, České besedy působily v Banja Luce, Bosanském Brodu, Derventě, Mostaru, Prijedoru, Tuzle, Ušoré, Zenici, Mačině Brdu, Nové Topole a Nové Vsi. Pořádaly různé kulturní akce jako např. loutková představení, pěvecké a recitační večery, taneční zábavy, dětské besídky a oslavy Nového roku, vzniku ČSR a narozenin jejího prezidenta. Zřizovaly dechové hudby, pěvecké soubory a knihovny s čítárnami. V Sarajevu, kde žilo na 1 500 Čechů, se na činnosti tamního spolku podílela asi čtvrtina krajanů, hlavně živnostníci. Tento spolek také vlastnil největší knihovnu (3 000 svazků).

Ke stagnaci spolků došlo ve 30. letech v souvislosti s hospodářskou krizí i postupnou asimilací. Český živel nebyl, na rozdíl od období před první světovou válkou, posilován nově přichozími krajaney,

dosavadní funkcionáři spolků stárli. V Bosně a Hercegovině také působily odbory Jugoslávsko-čs. ligy, které byly neaktivnější právě v Bosně. Přes intenzivní kulturní život tamních krajanů se projevily doklady jazykové, kulturní a národnostní asimilace, když např. ve školním roce 1934/35 ze 119 dětí zapsaných do české doplňovací školy v Sarajevu ovládalo český jazyk úplně 35, částečně 51 a dalších 33 jej vůbec neovládalo.

Po okupaci Jugoslávie v roce 1941 sdíleli bosenští Češi osudy chorvatských Čechů, neboť Bosna a Hercegovina byla připojena k tzv. Nezávislému státu Chorvatsko. Činnost českých spolků byla zastavena, někteří krajané se připojili k 1. čs. brigádě Jana Žižky, kterou ustavili Češi ze Slavonie. V Nové Vsi několik obyvatel zavraždili srbští četníci. Po skončení válečných událostí se v lesích skrývali chorvatští ustašovci, srbští četníci i různí bandité, kteří terorizovali civilní obyvatelstvo. Po letech válečného strádání a bratrovražedné nenávisti pravoslavných a katolíků se řada českých rodin rozhodla pro reemigraci do ČSR.

Po válce došlo k početnímu oslabení menšiny její částečnou reemigrací, např. česká enkláva v Nové Topole úplně zanikla, snížil se počet Čechů ve Vranduku. Ti, kteří zůstali, usilovali o obnovení českých spolků. Již 30. června 1945 byla obnovena Čs. obec v Sarajevu, znovu začaly pracovat České besedy v Prijedoru, Nové Vsi, Tuzle a Mačině Brdě, vznikly Čs. národní výbory v Zenici a Banja Luce.

Ještě před vyhlášením rezoluce Kominformy o Jugoslávii byla v březnu 1948 založena Kulturní společnost Bosna a Hercegovina-ČSR. Přes nepříznivé podmínky pro činnost spolků v komunistické Jugoslávii vznikl roku 1951 v Sarajevu Svaz Čechů a Slováků Bosny a Hercegoviny, který měl zastřešovat dosavadní zdejší české a slovenské spolky. Roku 1948 bylo v Bosně a Hercegovině napočteno 1 978 Čechů.

Zhoršení vztahů mezi ČSR a Jugoslávii po roce 1948 a postupující asimilační proces vedly k odumírání činnosti českých spolků, o které mladá generace vesměs nejevila zájem. Největší aktivitu vyvíjeli krajané v Mačině Brdě, kteří roku 1950 otevřeli Národní dům, v němž působila dechová hudba, ochotnické divadlo a folklórní soubor. Vzrůstal počet smíšených manželství. Aktivní byla také Čs. beseda v Nové Vsi, kde naopak převažovala manželství složená z obou českých partnerů. V 70. letech vytěsnila srbochorvatština český jazyk jen do domácností, došlo k vysoké míře integrace s majoritní společností. Styky s ČSR byly slabé, pouze z chorvatského Daruvaru přicházel český časopis *Jednota*.

Rychlejší integrace probíhala ve městech, kde se uzavírala smíšená manželství nejen česko-chorvatská, ale i česko-srbská a česko-bosenská (muslimská). Děti se hlásily k národnosti místního partnera, někteří se deklarovali jako Jugoslávci. Český jazyk ovládala již jen nejstarší generace. Podle sčítání lidu roku 1981 žilo v Bosně a Hercegovině 689 Čechů, z toho 129 v Sarajevě, 201 v Prnjavoru, 55 v Banja Luce, 54 v Srbaci, 35 v Bosanské Gradišce, 31 v Zenici, 30 v Derventě, 16 v Doboju, 16 v Prijedoru a 12 v Mostaru. Roku 1991 však počet Čechů klesl už jen na 590.

V 90. letech 20. století došlo ke snaze o obnovení českých spolků. Roku 1993 vzniklo Sdružení bosensko-českého přátelství s 300 členy, z toho Češi tvořili třetinu. Občanská válka 1992-95 přinutila řadu krajanů, kteří byli katolíky, vystěhovat se ze srbských oblastí Federace Bosny a Hercegoviny do Chorvatska nebo muslimsko-chorvatské části federace. Opuštěná česká hospodářství obsadili srbští uprchlíci. Za občanské války byla činnost českých spolků pozastavena.

Základem české identity severobosenských Čechů, žijících v multinationálním prostředí, je stále ještě český jazyk, český folklór, česká křesťní jména a katolické náboženství. Po občanské válce zůstali ve vesnicích Mačině Brdu a Nové Vsi jen lidé staršího věku, mladí odešli do Chorvatska ze strachu před srbskými etnickými čistkami či povinnou službou v armádě Republiky srbské a také za prací, neboť např. v Prnjavoru by bez zaměstnání každý druhý obyvatel v produktivním věku.

V současné době existuje v Bosně a Hercegovině spolek Čechů a občanů českého původu Česká beseda v Sarajevu (1997), roku 1998 byly obnoveny České besedy v Banja Luce, Mačině Brdu u Prnjavoru, Nové Vsi u Srbace a Prijedoru. Kromě toho existuje Společnost bosensko-českého přátelství Snješka v Sarajevě. České besedy na území Republiky srbské - Banja Luka, Mačino Brdo, Nová Ves a Prijedor - mají 650 členů, věnují se výuce českého jazyka a udržování kulturních a folklórních tradic. Sarajevská Česká beseda zase vydává stejnojmenný časopis, který vychází 4x ročně. V roce 2004 vzniklo Sdružení Čechů města Banja Luka.

Sarajevský časopis *Česká beseda* si roku 2004 postěžoval, že „dodnes nebyla uveřejněna všeobecná monografická publikace, kde by byl zachycen neuvěřitelně široký kulturní a vědecký přínos, kterým přispěli bosenskohercegovské kultuře jak ti Češi, kteří v Bosně žili, ale i ti, kteří ji navštěvovali či zde jen krátkodobě působili“.